

Opening Ed van der Elsken, Amsterdam!/De straat op! Donderdag 5 juni 2014, Stadsarchief Amsterdam

Saskia Asser

Toen ik Theo Niekus, een van de drie fotografen die hier in de hal exposeert, vroeg op welke manier hij schatplichtig is aan het werk van Ed van der Elsken, zei hij: 'Ed van der Elsken is mijn allereerste confrontatie met straatfotografie. Toen ik voor het eerst zijn boek *Eye Love You* zag, vond ik dat prachtig, dat je dat zomaar kon doen mensen op straat fotograferen. Toen ik jaren later zelf op straat ging fotograferen, kwam ik Ed weer opnieuw tegen en wilde ik al zijn boeken hebben.'

Waaronder natuurlijk ook *Amsterdam!* dat in 1979 voor het eerst verscheen. Maar Theo heeft, net als veel anderen, de herdruk uit 1988. Ik ook, en ik was als 15-jarige enorm in mijn nopjes toen ik het boek 1988 in de Ramsj op de kop kon tikken. Maar deze editie doet, door de slechte kwaliteit van het drukwerk, geen recht aan het boek zoals Ed van der Elsken en Anthon Beeke het in 1979 bedoeld en gemaakt hadden. Daarom ben ik heel dankbaar dat ik mijn boek nu kan vervangen door het prachtige nieuwe exemplaar dat hier te zien en te koop is. En ik ben ervan overtuigd dat deze nieuwe uitgave zijn weg zal vinden naar de 15-jarigen van nu. Want Van der Elsken schetst een tijdsbeeld van Amsterdam dat tegelijkertijd tijdloos is. Door de energie die van de pagina's – en de muren – spat, hebben de foto's en de manier waarop ze gepresenteerd worden, nog niets aan kracht ingeboet.

Ed van der Elsken was de eerste Nederlandse straatfotograaf die zich internationaal kon meten met de groten in het genre, zoals Robert Frank, William Klein en Gary Winogrand. In Nederland heeft hij de straatfotografie stevig verankerd in de fotografische traditie. Nederlandse fotografen na hem hebben de straatfotografie een nieuwe vorm en betekenis gegeven. En net als Van der Elsken bereiken zij daarmee een breed publiek, in Nederland en daarbuiten.

Drie van hen - Hans Eijkelboom, Reinier Gerritsen en Theo Niekus – exposeren in aanvulling en in antwoord op Van der Elsken's *Amsterdam!* hier in de hal. Zij hebben met hem en met elkaar gemeen dat zij, wanneer het maar even kan, op straat te vinden zijn. Hier in Amsterdam, en elders in de wereld. Het leven op straat - daar waar de dynamiek en vitaliteit van de grote stad zichtbaar worden – is hun grootste bron inspiratie.

Straatfotografie leeft! Straatfoto's zijn toegankelijk, ze bieden een directe, spontane en herkenbare blik op ons dagelijks leven. En een vergrootglas op de maatschappij. Een goede straatfotograaf brengt het leven op straat in beeld en en-passant de veranderingen in de maatschappij. Ed van der Elsken had er een feilloos gevoel voor. De straatfotografie beleefde een hoogtepunt in de jaren 60 en 70 – Van der Elskens hoogtijdagen - maar is weer helemaal terug. Dat bewijzen de talloze initiatieven van jonge fotografen op dit terrein. De FotografenFederatie heeft vorig jaar bijvoorbeeld een handig boekje uitgebracht waarin de rechten en plichten van

de straatfotograaf helder beschreven staan. Niet alleen beroepsfotografen hebben de straat (her)ontdekt. Door de opkomst van snelle, kleine camera's en smartphones lijkt iedereen wel straatfotograaf geworden. En dat we dat zo goed kunnen zien komt natuurlijk door de sociale media – Facebook, instagram, pinterest – waar iedereen naar hartenlust zijn straatfoto's met elkaar deelt.

Straatfotografen zoals Ed van der Elsken, Hans Eijkelboom, Reinier Gerritsen en Theo Niekus zoeken naar plekken in de grote stad waar de interactie tussen mensen maximaal is. Plekken waar inwoners, middenstanders, dienstverleners, reizigers en toeristen zich mengen en het straatbeeld bepalen. Waar verschillende sociale klassen en nationaliteiten elkaar ontmoeten. In Amsterdam ligt het werkterrein van de straatfotograaf rondom de route: Centraal Station, Damrak – Nieuwendijk - , Dam, Kalverstraat, Spui, Koningsplein, Leidsestraat, met eindpunt Leidseplein, en afslagen via de Zeedijk naar de Nieuwmarkt, en via het Rokin, Munt en Reguliersbreestraat naar het Rembrandtplein.

Hoewel het aanzien van de Amsterdamse binnenstad in de halve eeuw sinds Ed van der Elsken er voor het eerst fotografeerde, natuurlijk sterk veranderd is (welvarender, internationaler, voller, schoner), laten de foto's hier in de hal zien dat fotografen ook anders zijn gaan kijken. Al dan niet onder invloed van de technische ontwikkelingen in de fotografie.

Ed van der Elsken maakte bijvoorbeeld altijd oogcontact op straat. Een paar seconden, genoeg om de blik van de passant te vangen en die gerust te stellen of te laten meewerken. Hij was een opvallende verschijning die de confrontatie zocht en zijn modellen vaak uitdaagde. Hij zocht naar het individu in de massa, en de ontmoeting was voor hem minstens zo belangrijk als de foto. Dat maakt zijn werk, in combinatie met de grove korrel van zijn snelle film, expressief en aansprekend. Nog altijd!

Oogcontact is echter wel het laatste wat Hans Eijkelboom ambieert in zijn foto's. Hij fotografeert het liefst onopgemerkt als hij het alledaagse uiterlijk van de moderne stadsmens registreert. Hoe dat precies in zijn werk gaat kunt u hier in het filmpje zien dat Jocelyne Moreau speciaal voor de tentoonstelling van hem heeft gemaakt.

Hans Eijkelboom werkt altijd vanuit een concept, waarin het spanningsveld tussen massa en individu centraal staat. Zijn werk bestaat onder andere uit fotoseries van mensen op straat waarop hij overeenkomsten en verschillen in bijvoorbeeld kleding, eetgedrag en haarstijl accentueert. Zo probeert hij het verlangen van ieder mens naar een eigen identiteit bloot in een maatschappij waarin conformisme juist centraal staat, bloot te leggen. Wij zijn het product van een bepaalde cultuur waaraan we ons onopgemerkt conformeren. Na al die jaren op straat ervaart Hans steeds sterker de rol van de commercie in dat proces. Op straat, en vooral in de winkelstraat, pik je op hoe je eruit moet zien, of juist niet, en wat je nog zou kunnen veranderen. Je wordt er gebombardeerd met informatie en boodschappen.

Dat geldt zeker voor de serie die Hans Eijkelboom speciaal voor de tentoonstelling heeft gemaakt. Op 16 mei is hij tussen 1 en 5 op de Dam voor de Nieuwendijk gaan staan, ook een geliefd punt van Ed van der Elsken, om iedereen te fotograferen met tekst of beeld op zijn kleding. Want een van de trends die hij in het straatbeeld signaleert is dat iedereen tegenwoordig met opdruk rondloopt, van het duurste modelabel tot de goedkoopste kledingfabrikant. Via je kleding communiceer je met je medemens. Het leverde Hans honderden foto's op waaruit hij uiteindelijk alle foto's met mannen, bijna 600 in totaal, heeft geselecteerd. Je kunt je voorstellen dat dit in het analoge fotografietijdperk nooit mogelijk zou zijn geweest: reken maar uit hoeveel rolletjes van 36 Hans had moeten meenemen, om over het verwisselen van die rolletjes maar niet te spreken ...

Ook Reinier Gerritsen ziet de straat als podium van de maatschappij. En ook hij heeft in de digitale fotografie de ideale techniek gevonden om zijn visie vorm te geven. Reinier Gerritsen kijkt naar de manier waarop mensen zich in de openbare ruimte tot elkaar verhouden, naar lichaamstaal, houding, blik. Hij noemt het zelf 'de choreografie van de straat'. Meestal zijn de mensen op zijn foto's onderweg. Ze wachten voor het stoplicht of op het perron, ze zitten of staan in de metro of op de pont. Daaruit destilleert hij de identiteit van een stad of land. Zijn fotoproject *The Europeans*, waarvoor hij mensenmassa's in 23 Europese fotografeerde, laat bijvoorbeeld heel mooi zien hoe het straatbeeld steeds meer een zelfde mix van mensen begint te vertonen. De straat als illustratie van de Europese eenwording.

Hier zijn foto's te zien die Reinier Gerritsen recentelijk op de pont van Amsterdam CS naar Amsterdam Noord maakte. De Nederlandse identiteit is hier in ieder geval nog duidelijk herkenbaar. Dit kan niet missen, dit is Amsterdam!

Reiniers straatfoto's zijn net zo goed groepsportretten, waarin hij het beslissende moment uit de fotografie heeft gecombineerd met het tableau vivant uit de schilderkunst. Snapshot meets schuttersstuk, zoals iemand ooit zei. Dat wil zeggen: een vluchtig moment bevroren in een detailrijkdom die normaal gesproken alleen haalbaar is met een technische camera en lange belichtingstijden. Met dank aan de digitale fotografie en de computer. Want elke foto bestaat uit een reeks kort na elkaar gemaakte opnamen, die hij vervolgens in Photoshop combineert tot een overtuigend beeld.

Ook Reinier Gerritsen is overigens het liefst onzichtbaar als hij op straat fotografeert. En ook dat is mooi te zien op een van de filmpjes van Jocelyne Moreau.

Theo Niekus staat misschien nog wel het dichtst bij Ed van der Elsken. Theo werkt intuïtief en maakt zelf onderdeel uit van de menigte. Hij is zelfs een bekende verschijning in het Amsterdamse straatbeeld geworden. Zijn bijnaam: de Damrakfotograaf. Theo legt het straatleven vast zoals dat voor zijn lens verschijnt. Bij voorkeur daar waar het heel druk is en mensen fijn samenklonteren. Zoals op het Damrak en dan vooral de hoek Damrak/Prins Hendrikkade, voor het Victoria Hotel.

Daar kijkt hij rond of hij foto's ziet 'gebeuren' en vangt losse momenten in al hun drukte, onvoorspelbaarheid en rommeligheid. Theo Niekus heeft een heel goed oog voor situaties die niet helemaal eenduidig te begrijpen zijn. En sinds hij met een digitale camera werkt kijkt hij vrijwel nooit meer door de zoeker maar fotografeert hij los uit de pols. Zo probeert hij de dynamiek en ongrijpbaarheid van situaties en interacties op straat in beeld te vertalen. Deze vrije benadering is ook terug te vinden in zijn tijdschrift *Report* dat hij sinds 2009 uitbrengt, wat je kunt zien als een visuele ode aan het Amsterdamse straatleven en elders.

Hier zijn ook Theo's nieuwste straatportretten te zien: spontane en levendige portretten van mensen in de openbare ruimte. Mensen die juist niet poseren. Het is zijn antwoord op de geposeerde, zelfbewuste foto's die mensen tegenwoordig massaal via smartphones, selfies en social media verspreiden.

De Amsterdammers op de straatportretten van Ed van der Elsen kijken ook vaak zelfbewust de camera in. Maar ook open, nieuwsgierig, spontaan, soms onbeholpen, af en toe argwanend, meestal vrolijk. Af en toe vraag ik me wel eens af of je dit soort foto's vandaag de dag nog zou kunnen maken in Amsterdam?

In ieder geval maakt u kans om dat, onder leiding van een van drie straatfotografen, uit te proberen als u mee doet aan de Fotowedstrijd die het Stadsarchief bij deze tentoonstellingen heeft georganiseerd. Informatie hier op het paneel, in de folder of op de website.